

ЗНАЧЕННЯ ІСТОРІЇ ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВОЗНАВСТВА ЯК НАПРЯМУ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті подається короткий опис генезису формування порівняльного правознавства з огляду на історичну періодизацію та певні географічні формати, розкриваються окремі потенційні можливості історії порівняльного правознавства як напряму наукових досліджень, зв'язок історії порівняльного правознавства як напряму наукових досліджень із пізнанням історії правової системи.

Ключові слова: історія порівняльного правознавства, правова система, напрям наукових досліджень.

Постановка проблеми та її актуальність.

Процес пізнання права та правової дійсності людського існування відбувається з давніх часів й по сьогоднішній день. Дослідження державно-правових явищ, вирішення державно-правових проблем за різних періодів розвитку юридичних знань нерозривно пов'язані із використанням порівняння як пізнавальної операції співставлення, що призводить до приросту нового знання. Тому абсолютно істотним явищем для юриспруденції було формування порівняльної сфери наукових знань, що відбувалося тривалий період часу, і виокремилася у порівняльне правознавство.

Порівняльне правознавство характеризується підвищеною зацікавленістю з боку наукової та викладацької громадськості як вітчизняної, так і зарубіжної, відносно його власної ідентичності як юридичної науки, проблемних і перспективних напрямів його розвитку, а це пов'язане із усвідомленням історичного шляху його формування. Дослідження формування та становлення будь-якої системи наукових знань дає можливість глибокого розуміння природи, сутності, предмета та методології науки, а також сприяє виявленню проблемних сфер пізнання даною наукою.

Сучасний стан порівняльного правознавства свідчить про визнання його статусу як юридичної науки, але таке визнання пройшло тривалий і складний шлях, дослідження якого дає можливість через виявлення генезису не тільки розкрити особливості даної системи наукових знань і спеціалізованої сфери наукових досліджень, а й визначити перспективні напрями його розвитку, удосконалити методологічний арсенал порівняльного правознавства. Визначене обумовлює актуальність даної статті, **метою** якої є окреслення потенційних можливостей такого напряму

наукових досліджень, як історія порівняльного правознавства як для самого порівняльного правознавства, так і для юридичної науки у цілому.

Аналіз досліджень і публікацій. Питаннями порівняльного правознавства займається на ґрунтовному науковому рівні широкий загал вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема Батлер В., Бехруз Х., Бигич О. Л., Варга С., Дамірлі М. А., Кресін О. В., Лафітський В. І., Лисенко О. М., Марченко М. М., Оксамитний В. В., Оніщенко Н. М., Осакве К., Саїдов А. Х., Саломатін О. Ю., Скакун О. Ф., Тихомиров О. Д., Тихомиров Ю. О., Харитонов Є. О., Харитонova О. І. та інші.

Виклад основного матеріалу. Сприйняття порівняльного правознавства як багатогранного явища в останні часи стало домінуючим. Порівняльне правознавство як науковий метод дозволяє виявляти спільне та особливе у правовому розвитку, як юридична наука – узагальнює та систематизує наукові знання щодо правового простору світу в його історичному розвитку та багатогранності, як навчальна дисципліна – дає знання про основні закономірності функціонування та розвитку правової дійсності суспільства в їх схожості та відмінності.

В юридичній науці представлена також позиція, згідно з якою порівняльне правознавство існує у наступних формах:

– загальне порівняльне правознавство, що вивчає правовий простір світу, типологію, класифікацію, загальні й особливі риси, а також тенденції розвитку національних правових систем;

– історичне порівняльне правознавство, що розкриває різноманітність форм історичного розвитку права;

– інституційне порівняльне правознавство, що робить опис складових частин (компонентів) права – правові галузі, інститути і норми;

— функціональне порівняльне правознавство, яке аналізує практику застосування законодавчих та інших норм права;

— практичне порівняльне правознавство, яке використовується з метою удосконалення правотворчої та правозастосовної практики, уніфікації і рецепції права, з'ясування правових конструкцій і дефініцій, застосування у судах норм іноземного права [1, с. 86].

Така багатогранність порівняльного правознавства пов'язана із складним історичним шляхом його формування, становлення та розвитку. Більшість вчених схильні вважати, що саме період XIX ст. характеризується як період інституалізації порівняльного правознавства, що визначалося економічними, суспільно-політичними та правовими процесами тогочасного світу, і потребувало відповідної реакції з боку науки, що й виявилось у формуванні порівняльного правознавства як специфічної сфери наукових знань. Цьому сприяло розширення сфери використання порівняльно-правового методу у зв'язку із концепціями історичної (Г. Мейн, І. Колер, М. Ковалевський, П. Виноградов) та історико-філософської шкіл права (А. фон Фейєрбах, А. Ф. Ю. Тибо), запровадженням ідей про виокремлення порівняльного правознавства як самостійної галузі юридичних знань (А. фон Фейєрбах, К. Й. А. Міттермайєр, Ж. Л. Е. Лермін'є), а також з масштабною кодифікаційною роботою у країнах континентальної Європи у період першої половини XIX ст.

Визначеному передувало поступове накопичення предметно-методологічних знань у сфері порівняльно-правових досліджень. Своїми коріннями воно сягає ще періоду Стародавніх часів, за якого формування перших державно-правових знань супроводжувалося використанням порівняльного методу для дослідження державно-правових явищ та вирішення державно-правових проблем, чому є історичні підтвердження на прикладах розробок Законів Солона у Давній Греції та Законів XII Таблиць у Стародавньому Римі, а також концепцій давньогрецьких мислителів Платона та Аристотеля. У період середньовіччя порівняння здійснювалося між наднаціональними (канонічне та римське право) та партикулярними (звичаєве право та ін.) правовими системами. Епоха Відродження та Нового часу є періодом поступового удосконалення використання порівняльного методу та накопичення результатів порівняльно-правових досліджень у державно-правових концепціях мислителів

Нового часу, зокрема Дж. Локка, Г. Гроція, Ч. Беккарія, Ш. Л. Монтеск'є, Ж. Ж. Руссо та ін.

Такі поступові здобутки у сфері юридичних знань у поєднанні із об'єктивними чинниками економічного, суспільно-політичного, й власне наукового розвитку й призвели до поступового формування порівняльного правознавства у XIX ст., дискусія щодо статусу якого тривала протягом майже усього XX ст.

Формування порівняльного правознавства характеризується й певними національними (географічними) форматами його концептуалізації у контексті тих країн, в яких воно набуло найбільшого поширення і національні школи яких домінували у певний період його розвитку (Німеччина, Франція, Англія), а також окремих країн, які сприймали європейський досвід, поєднуючи його з особливостями національного правового розвитку та юридичної науки (США, Японія, Росія, Україна).

Так, генезі національної школи порівняльного правознавства Німеччини, яка визнається однією з перших у світі, притаманні його альтернативність апріорності теологічного і природного праворозуміння, національна орієнтованість історичної школи права, філософсько-правовий вплив, зв'язок з іншими гуманітарними науками, зокрема лінгвістикою, етнологією, історією. У Франції формування порівняльного правознавства відбувалося в умовах його опозиції школі екзгезів та правовому позитивізму. Зародження порівняльного правознавства в Англії було зумовлено переважно практичними потребами поширення англійського загального права у колоніях, у США було пов'язане із рецепцією англійського і континентального європейського права у період становлення федеративної державності цієї країни. Співставлення національного права із іноземним правом, а водночас й спроби запозичення окремих елементів зарубіжного права, супроводжувало формування порівняльного правознавства в Японії [2, с. 20-21]. Обґрунтування і розвиток методу протиставлення сприяло становленню порівняльного правознавства у Росії, що знало посилення завдяки монізму радянської юридичної науки, а після зміни радянської ідеології було переформатоване у плюралізм підходів до праворозуміння, поєднання європейського та східного світоглядів. В Україні зародження порівняльного правознавства було пов'язане із науковою творчістю істориків права та дослідників слов'янського права.

За понад двох століть свого існування порівняльне правознавство в рамках юридичної науки

окрім виміру наукового метода, способу вирішення науково-практичних завдань, набуло якості систематизованої сфери наукових знань із власною понятійно-предметною, теоретико-методологічною та концептуальною ідентичністю.

В рамках порівняльного правознавства та за його допомогою правові системи одних держав порівнюються з правовими системами інших держав, тим самим з одного боку порівняльне правознавство має справу з такими категоріями, як порівняння та порівняльно-правовий метод, а з іншого – правові системи та їх складові, які тісно пов'язані з політичними, соціальними, культурними та іншими аспектами функціонування права в об'єктивно існуючому національному та загальносоціальному контексті, при чому як в історичному, так і сучасному вимірах.

Правова система є підсистемою соціальної системи і тільки у ній вона може функціонувати у відповідності з цілями і завданнями, які покликана вирішувати. Загальний розвиток правової системи є частиною розвитку суспільства, як органічної системи (становлення її як цілісності), який відбувається у межах певних загальних закономірностей.

Розвиток суспільства від простих форм (стабільність і порядок яких забезпечувався звичаями, традиціями) до складних (де виділяється специфічна регулятивна система у вигляді права) призводить до розвитку системних якостей, а пізніше – й до набуття правовою системою цілісності, накопичення юридичних властивостей, утворення підсистем (системи права, системи зовнішніх форм (джерел) права, системи суб'єктів права, системи юридичної діяльності тощо), послабленням ролі інших соціальних регуляторів та підвищенням ролі правових.

Історія розвитку людської цивілізації свідчить про нерівномірність її соціального розвитку. Національні соціальні системи й сьогодні мають різний рівень розвитку, що впливає й на досконалість, ефективність їхніх правових систем. Аналіз генезису національних правових систем свідчить про різний рівень їх нормативності у той чи інший період розвитку, проте він (генезис) є складним і довготривалим процесом, який залежить від різних факторів: економічних, політичних, духовних тощо.

Висновки. Формування та становлення порівняльного правознавства в його історичній хронологізації та певних «географічних (національних) форматах» відповідним чином відображає й

генезис певної правової системи. У зв'язку з чим, можна сформулювати висновок щодо тісного зв'язку дослідження історії права, певної правової системи із історією порівняльного правознавства як напряму наукових досліджень. Досліджуючи історію порівняльного правознавства, набувається унікальна можливість поглибити свої знання щодо історії формування та накопичення юридичних знань як у певній країні, так й у світі загалом, а через це й генезису певної правової системи та історії національного права і міжнародного права.

Розглядаючи відповідний напрям дослідження як сукупність, систему наукових фактів, які адекватно відбивають певні властивості і відношення об'єкта і предмета дослідження і водночас залежать від практичних потреб визначення шляхів удосконалення юридичної науки, їх загальнотеоретичного осмислення, стану відповідних юридичних наукових знань, сучасних проблем їх подальшого розвитку і т.ін., історія порівняльного правознавства як напрям наукових досліджень може розглядатися: по-перше, у змістовному аспекті – як сукупність певним чином виділених закономірностей, тенденцій, властивостей, відносин і залежностей порівняльного правознавства; по-друге, з формального боку – у вигляді результатів раніше проведених юридичних наукових досліджень, теоретичних конструкцій, понятійного апарату тощо. Подібний дуалізм змісту і форми відповідного напряму наукових досліджень передбачає й наявність його третього складника - адекватності формальної сторони змістовним аспектам, інакше кажучи, стан наукового опрацювання, у якому відбиваються, закріплюються і визначаються характеристики порівняльного правознавства як юридичної науки.

Отже, значення історії порівняльного правознавства як напряму наукових досліджень полягає у можливості поглиблення знань як про природу і потенційні предметно-методологічні можливості порівняльного правознавства, так й щодо пізнання правової системи на рівні її як національного явища, так і теоретико-правової категорії.

Література

1. *Лафитский В. И.* Сравнительное правоведение в образах права. Т. 1 / В. И. Лафитский. – М.: Статут, 2010. – 429 с.
2. *Історія порівняльного правознавства як сфера наукових досліджень: Зб. наук. праць / За ред. О. В. Кресіна, І. М. Ситара; упор. О. В. Кресін.* – Київ; Львів: Ліга-прес, 2015. – 412 с.

О. В. Тюрина

Значение истории сравнительного правоведения как направления научных исследований

В статье излагается краткое описание генезиса формирования сравнительного правоведения с позиции исторической периодизации и определенных географических форматов, раскрываются отдельные потенциальные возможности истории сравнительного правоведения как направления научных исследований, связь истории сравнительного правоведения с познанием истории правовой системы.

Ключевые слова: история сравнительного правоведения, правовая система, направление научных исследований.

O. Tiurina

The importance of the history of comparative jurisprudence as the direction of scientific researches

A short description of genesis of formation of comparative jurisprudence from the position of historical period and certain geographical forms is given in this article. Also some of potential possibilities of the history of comparative jurisprudence as the direction of scientific researches, the connection between history of comparative jurisprudence and the understanding of the history of law system are explored in this article.

Key words: history of comparative jurisprudence, law system, direction of scientific researches.